

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา
ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 : วิเคราะห์เชิงพุทธธรรม*

THE ENVIRONMENTAL CONSERVATION IN BUDDHIST WAYS OF HIS
MAJESTY KING BHUMIBOL ADULYADEJ (RAMA IX) : THE ANALYSIS
BASED ON PRINCIPLES OF BUDDHISM

พระมหาชินวัฒน์ จกกวโร (กุยรัมย์)

Phramaha Chinnavat Jakkavaro (Kuirum)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: rukhitawun@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช 2) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา 3) เพื่อบูรณาการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสาร ใช้การวิเคราะห์และสรุปผล

ผลการวิจัยพบว่า

1. พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีวิธีการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่างๆ มากมาย เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ อากาศ เป็นต้น ด้วยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มีสภาพดีอยู่แล้ว ให้คงสภาพอยู่อย่างเดิม พื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่มีสภาพเสื่อมโทรมให้มีสภาพที่ดียิ่งขึ้น และการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมที่ยังขาดแคลนหรือมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนและในการพัฒนาประเทศชาติในบริบทต่าง ๆ ให้เกิดมีขึ้นมา โดยทรงอาศัยศาสตร์พระราชที่เป็นพระราชประสงค์จากการศึกษาศิลปวิชาการ การบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ และพระอัจฉริยภาพ จึงเกิดเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นที่สนใจและยกย่องเชิดชูพระเกียรติจากปวงชนทั่วโลก

2. พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้วยการบัญญัติสิกขาบทห้ามทำลายสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ อากาศ เป็นต้น และทรงแสดงหลักธรรมให้พระสาวกเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและประพฤติปฏิบัติอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม อิงอาศัยสิ่งแวดล้อมในการดำเนินชีวิต และให้สิ่งแวดล้อมที่ดีโอบอุ้มชีวิตให้เป็นไปในหนทางสายกลาง

* Received 5 September 2019; Revised 18 October 2019; Accepted 26 October 2019

เพื่อให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ มีภูมิคุ้มกันโรคที่ดี และจิตใจที่หนักแน่นมั่นคง สามารถดำเนินไปสู่หนทางแห่งความหลุดพ้นได้ตามสมควรแก่เหตุปัจจัยของแต่ละบุคคล

3. การบูรณาการเชิงพุทธโดยอาศัยหลักพุทธธรรม คือ หลักอริยสัจ 4 หลักราชสังคหวัตถุ 5 หลักสันโดษ 3 หลักมรรคมงคล 8 หลักไตรสิกขา 3 และหลักสาราณียธรรม 6 กับศาสตร์พระราชของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทำให้ได้แนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์แบบ สามารถใช้ปฏิบัติงานอนุรักษ์ฟื้นฟูและส่งเสริมสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยเป็นไปอย่างรอบคอบรอบด้าน เกิดสัมฤทธิ์ผลที่ดีงาม ทั้งในด้านบุคลากรผู้ดำเนินงานก็มีหลักคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำเนินงานและเป็นภูมิคุ้มกันตนเองให้อยู่แนวทางที่ดีงาม ป้องกันตนเองไม่ให้ตกไปในทางที่ผิดพลาดเสื่อมเสีย และผลของงานก็ออกมาในรูปแบบที่ดีมีคุณภาพ ทำให้เกิดภาวะ “คนดี งานเด่น เน้นคุณธรรม”

คำสำคัญ: การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช รัชกาลที่ 9, หลักพุทธธรรม

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the environmental conservation of his majesty King Bhumibol Adulyadej 2) to study the environmental conservation in Buddhism 3) to integrate into the environmental conservation as Buddhist ways. This research is qualitative; The data was gained from documents for analysis and conclusion

The results of the research provided that:

1. King Bhumibol Adulyadej has several methods of environmental conservation to conserve soil, water, forest, and air. His methods of environmental protection were maintaining environmental qualities, restoring environments, and encouraging environmental scarcities or the lack of sufficient available natural resources to meet the demands; moreover, to be developed the country in several ways. This environmental conservation by reference from his experiences studying including with the royal duties, and his remarkable ability that became to the distinctive identity of well-known as he received special commendations from people in global.

2. Buddha has several methods of environmental conservation in (Sikkhàpada) a disciplinary rule or rule of morality that mentioned to do not destroy the nature of soil, water, forest, and air etc., and the Buddha preached

about the natural environment for a variety of benefits together with not harmful to the environment to his disciple by referring to environment of life and living on Middle Way" or "The Middle Path as it could be support the healthiness, and the mental health. Furthermore, carrying to the way leading to liberation on each person.

3. The integration of Buddhism by following principles of Buddhism. For instance, the (Ariyasacca) the Noble Truth, (RachSaïgahavatthu) principles for king to take care of his people, (Santuññhi, Santosa) contentment, (Magga) the Noble Eightfold Path, (Sikkhàttaya) the Threefold Learning, (Sàràõäyadhamma) states of conciliation or virtues for fraternal living, and also following the methods of environmental conservation of King Bhumibol Adulyadej. It could conserve, restore the environment more effectively. In the same way, people have moral principles to proceed with work that achieve amazing results as a concept that "Good men, Remarkable work and high moral standards".

Keywords: The Environmental Conservation In Buddhist Ways, King Bhumibol Adulyadej (RAMA IX), Principles Of Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นเพราะวิกฤตปัญหาของสังคมโลก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เพราะสังคมโลกเกิดวิกฤตปัญหาขึ้น จึงมีบุคคลผู้อาจหาญตั้งใจบำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุเป็น พระพุทธเจ้า โดยมุ่งหวังที่จะอาสาแก้ไขวิกฤตปัญหาของสังคมโลกนั้น ๆ ให้หมดไป หรือถ้า วิกฤตปัญหานั้นหนักหน่วงเกินไป สุดวิสัยที่ใคร ๆ จะแก้ไขได้ ก็ประสงค์ที่จะค้นหาแนวทางให้ สามารถนำตนหลุดพ้นออกไปจากวิกฤตปัญหาเหล่านั้นอย่างถาวร ไม่ต้องจมปลักอยู่กับปัญหา เหล่านั้นอีกต่อไป พร้อมทั้งช่วยเหลือสัตว์โลกให้สามารถหนีรอดออกไปจากวิกฤตปัญหา เหล่านั้นได้ด้วย

วิกฤตปัญหาที่ใหญ่หลวงสำหรับสัตว์โลกนั้น ก็คือ ความทุกข์ ซึ่งถือว่าเป็นภัยอัน ร้ายแรงของสัตว์โลก โดยเฉพาะทุกข์ คือ ความเกิด ความแก่ และความตาย ถือว่าเป็นภัยใหญ่ สุดวิสัยที่ใคร ๆ จะแก้ไขได้ และเป็นภัยที่บังเกิดมีขึ้นแก่สรรพสัตว์ตลอดทั้งสรรพสิ่งที่อุบัติขึ้นใน โลกทั้งปวงโดยไม่มียกเว้น เมื่อบุคคลหรือสิ่งใดบังเกิดขึ้นมาแล้ว จะต้องมีความแตกดับทำลาย ไปเป็นของคู่กัน ส่วนทุกข์คือความเจ็บนั้น บังเกิดมีขึ้นเฉพาะแก่สัตว์โลกที่มีวิญญาณครอง เท่านั้น กล่าวคือ ความเจ็บทางกายและความเจ็บทางใจ อันได้แก่ ความเศร้าโศกเสียใจ พิโร ร่าพิน ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ อันสืบเนื่องมาจากการที่ต้อง

ประสบกับสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาบ้าง หรือต้องพลัดพรากจากสิ่งที่น่าปรารถนาไปอย่างน่าเสียดายบ้าง โดยเฉพาะบุคคลที่ยึดติดพัวพันอยู่กับสิ่งนั้น ๆ ด้วยอำนาจแห่งตัณหาแล้ว ความทุกข์ก็จะยิ่งทวีความรุนแรงตามกำลังแห่งความยึดติดพัวพันนั้นด้วย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

บุคคลที่เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ เมื่อได้พบเห็นวิกฤตปัญหาเหล่านี้อยู่บ่อย ๆ สำหรับผู้มีปัญญาและมีจิตใจอาหาญ ก็ปรารถนาที่จะแสวงหาทางรอดพ้นและช่วยเหลือสัตว์โลกทั้งหลายให้หนีรอดจากปัญหาเหล่านี้ด้วย ท่านเหล่านี้จึงได้ชื่อว่า พระโพธิสัตว์ แปลว่า ผู้อาสาปราบทุกข์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561) เพราะฉะนั้น เมื่อท่านเหล่านี้ได้บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามวาระแห่งกำลังบารมีของตนแล้ว จึงมุ่งมั่นในการช่วยหรือสัตว์ชนสัตว์ออกจากสังสารวัฏอันเป็นหลุมพรางแห่งความทุกข์ (อภิปิณฑิตการคำและอาจารย์พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2537) เพื่อที่สามารถจะช่วยเหลือได้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า พระสมณโคดม ก็เช่นเดียวกัน พระองค์จึงทรงมุ่งมั่นบำเพ็ญพุทธกิจในการแก้ไขวิกฤตปัญหาของสังคมโลกทั้งแบบชั่วคราวและแบบถาวร [ยั่งยืน] จึงเกิดเป็นโครงการหรือแนวทางสำหรับประพฤติปฏิบัติเพื่อแก้ไขวิกฤตปัญหาเหล่านี้ในรูปแบบต่าง ๆ ขยายออกไปตามประเภทของวิกฤตปัญหานั้น ๆ จนกลายเป็นองค์กรพระพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่ องค์กรหนึ่งขึ้นมาในที่สุด เพราะฉะนั้น องค์กรพระพุทธศาสนาจึงถือได้ว่าเป็นองค์กรที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขวิกฤตปัญหาทั้งของตนเองและช่วยเหลือบุคคลอื่นให้สามารถแก้ไขวิกฤตปัญหาได้ด้วยตนเอง

องค์กรพระพุทธศาสนาเริ่มก่อตัวขึ้นตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระสัทธรรมเผยแผ่หลักคำสอนแก่บุคคลเหล่านั้น คือ เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นต้นมา เมื่อมีบุคคลผู้ตรัสรู้ตาม ประกาศภาวะความเป็นสาวกอย่างสมบูรณ์ เรียกว่า พระสงฆ์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561) มีพระปัญจวัคคีย์เป็นต้นเป็นลำดับมา ทำให้องค์กรพระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายไปยังชนบทราชธานีน้อยใหญ่ ด้วยการที่พระพุทธเจ้าทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา ณ ดินแดนต่าง ๆ และเสด็จจาริกไปโปรดสัตว์ด้วยพระองค์เอง เปรียบดังดวงอาทิตย์ที่ไพล่ขึ้นสู่ท้องฟ้า ทำให้ลัทธิศาสนาต่าง ๆ ที่เคยปรากฏโดดเด่นในโลกค่อย ๆ อับแสงริบหรี่ลง เจ้าลัทธิและสาวกของลัทธิอื่น ๆ หลายลัทธิเกิดปฏิกิริยาต่อต้านและขัดขวางการปฏิบัติศาสนกิจในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธเจ้า และเหล่าพระสาวก บางครั้งหรือบางท้องถิ่นได้เกิดวิกฤตปัญหาขึ้นกับพระพุทธศาสนาอันเนื่องมาจากบุคคลภายนอกก็มีอยู่เสมอ ๆ นอกจากนี้ ยังมีสาเหตุมาจากบุคคลภายในที่ทำให้เกิดวิกฤตปัญหาขึ้นในพระพุทธศาสนาก็มีอยู่เป็นประจำเช่นเดียวกัน เช่น กรณีพระเทวทัต เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และกรณีเหล่าพุทธบริษัทที่ได้ก่อวิกฤตปัญหาขึ้น

อันเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความทะยานอยาก ความอึดคัดขัดสน ความอดอยาก ความไม่รู้ ความไม่ละอาย ความเข้าใจผิด หรือความหลงลืมสติ เป็นต้น

ในกรณีเหล่านี้ ได้ก่อให้เกิดความสั่นคลอนแก่พระพุทธศาสนาบ้างน้อยบ้างตามแต่เหตุปัจจัยหรือบุคคลผู้กระทำนั้นจะมีสมรรถนะในการกระทำมากหรือน้อย ถ้าบุคคลผู้กระทำมีสมรรถนะมาก ย่อมก่อวิกฤตปัญหาได้มาก เช่น พระเทวทัต เป็นต้น ส่วนผู้มีสมรรถนะลดน้อยลงมา ก็ทำให้เกิดวิกฤตปัญหาที่ลดหลั่นกันลงมาตามลำดับ อนึ่ง ถ้าบุคคลผู้กระทำมีกำลังและบิรวารน้อย วิกฤตปัญหาที่เกิดขึ้นย่อมมีน้อยและแก้ไขได้ง่าย แต่ถ้าบุคคลผู้กระทำมีกำลังและบิรวารมากหรือมีอิทธิพลมาก วิกฤตปัญหาที่เกิดขึ้นย่อมขยายวงกว้างออกไปและแก้ไขได้ยากมากขึ้นตามไปด้วย

พระพุทธเจ้าได้ทรงพยายามใช้พระปัญญาธิคุณอันมีพระมหากรุณาธิคุณเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงและมีพระบริสุทธิคุณเป็นเครื่องมือกำกับในการแก้ไขวิกฤตปัญหาต่าง ๆ ให้สำเร็จเรียบร้อยไปโดยสันติภาพ ด้วยหลักอหิงสาธรรม (ว.วชิรเมธี, 2555) ดังตัวอย่างในพระโอวาทปาติโมกข์ที่พระองค์ทรงประทานแก่พระอรหันตชีนาสพจำนวน 1,250 รูป ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร ในวันมาฆบูชาณมีดิถีเพ็ญเดือน 3 ข้อที่ว่า “อนุปวาโท อนุปฆาโต ปาติโมกฺเข จ ส่วโร” แปลว่า การไม่ทำร้าย การไม่ทำร้าย การสำรวมในพระปาติโมกข์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นต้น ทำให้การแก้ไขวิกฤตปัญหาของพระองค์เป็นไปด้วยสันติวิธี ด้วยการทำให้ผู้บริสุทธิ์ให้เป็นผู้บริสุทธิ์โดยแท้ และทำให้ผู้ไม่บริสุทธิ์ให้ปรากฏด้วยผลแห่งการกระทำของตนตามสมควรแก่โทษานุโทษ และตามสมควรแก่ภูมิธรรมของแต่ละบุคคล บุคคลที่ทนต่อการฝึกฝนหล่อหลอมจากพระพุทธเจ้าย่อมได้ประสบผลเป็นความดีงามตามสมควรแก่อุปนิสัยของตน กล่าวคือ บางท่านได้ประสบผลสำเร็จสูงสุดเป็นพระอรหันตชีนาสพ บางท่านได้ประสบผลสำเร็จรองลงมาเป็นพระอนาคามี พระสกิทาคามี หรือพระโสดาบันตามลำดับ บางท่านได้ประสบผลสำเร็จในระดับของโลกียธรรม สามารถแก้ไขปรับปรุงและพัฒนาตนเองตามขีดจำกัดแห่งสมรรถนะของแต่ละบุคคลได้

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็ถือว่าเป็นเป้าหมายหรืออุดมการณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในการบำเพ็ญพุทธกิจของพระพุทธเจ้า เพราะพระองค์ทรงประจักษ์ในคุณค่าของสภาพแวดล้อมที่ดีว่า ย่อมเป็นเครื่องโอบอุ้มและเกื้อหนุนต่อวิถีชีวิตแห่งเพศพรหมจรรย์ได้เป็นอย่างดี ในทำนองเดียวกัน ปัญหาสิ่งแวดล้อมก็ถือว่าเป็นวิกฤตที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตแห่งเพศพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วย ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงแนะนำสั่งสอนให้พระสาวกดำเนินชีวิตอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและซึมซับอยู่กับธรรมชาติ เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าเป็นสิ่งที่ให้ความสมดุลแก่ร่างกายและจิตใจ จะได้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคงอยู่ในสภาพเดิม เพื่อจะได้เป็นที่อาศัยในการดำเนินชีวิตอย่างมั่นคงในเพศพรหมจรรย์ โดยกระบวนการในการอนุรักษ์ธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมของพระพุทธเจ้านั้น ประกอบด้วยการบัญญัติสิกขาบทห้ามปรามพระสาวกมิให้ทำลายทำธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทรงแสดงพระธรรมทั้งในฝ่ายพระสูตรและฝ่ายพระอภิธรรมตามสมควรแก่อุปนิสัยและเหตุปัจจัย เพื่อให้พระสาวกได้เห็นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าเป็นแหล่งเกื้อหนุนสิ่งดีงามต่อวิถีชีวิตแห่งพรหมจรรย์ และเป็นเครื่องโอบอุ้มคุ้มครองให้อยู่รอดปลอดภัยจากภัยภายในและภัยจากภายนอกได้เป็นอย่างดี

พระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นการเน้นย้ำให้พระสงฆ์มองเห็นสาระสำคัญของพระวินัยแต่ละข้อที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้พระสงฆ์ได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องประยุกต์พระวินัยมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเน้นให้ศึกษาบริบทของสังคมสมัยพุทธกาลแล้วนำมาเปรียบเทียบกับสังคมสมัยปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าและพระสาวกล้วนใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ไม่ทำลายระบบนิเวศวิทยา ทั้งยังทรงบัญญัติพระวินัยให้เกื้อกูลต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยประชาชนเองต่างก็มองเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีความเชื่อว่าแผ่นดินและต้นไม้มีชีวิต ใครทำลาย จะต้องถูกครหาตีเดียมนินทาหรือถูกลงโทษ

ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายไปเป็นอันมาก จนเกิดวิกฤตการณ์สภาวะแวดล้อมเป็นพิษทั่วโลก ทำให้กลุ่มนักอนุรักษ์ธรรมชาติต้องรีบออกมารณรงค์เรื่องนี้เป็นภาระใหญ่ โดยได้แสดงสรุปประโยชน์ของพระวินัยที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ว่า พระวินัยเป็นกฎระเบียบที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นสังคมตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนในด้านการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฉันทนน้อย นอนน้อย แต่ทำงานเพื่อสังคมมาก และในขณะเดียวกันก็เป็นการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ให้สอดคล้องสัมพันธ์กับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและสภาพแวดล้อมด้วย ดังนั้น การที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยจึงเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปด้วย ทั้งปฏิบัติตนให้บรรลุคุณธรรมด้วย จึงได้ประโยชน์ทั้ง 2 ทาง (ประพันธ์ ศุภสร, 2561)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงปฏิบัติเจริญรอยตามพระพุทธจริยาของพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นสมเด็จพระบรมศาสดามาตลอดระยะเวลากว่า 70 ปีแห่งการครองราชย์ แม้จะทรงดำรงพระองค์อยู่ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งไม่ได้ทรงมีอำนาจล้นพระหัตถ์เหมือนพระมหากษัตริย์ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชก็ตาม แต่พระองค์ท่านก็ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่น ๆ ที่ถวายพระราชอำนาจไว้ให้เป็นไปโดยถูกต้องตามจารีตประเพณี นอกจากนี้ ยังทรงบำเพ็ญพระราชจริยาวัตรเจริญรอยตามพระพุทธจริยาของพระพุทธเจ้าในฐานะผู้เป็นพระบรมศาสดาด้วย โดยทรงนำพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงธรรม มีทศพิธราชธรรม 10 จักรวรรดิวัตร 12 และราชสังคหวัตถุ 5 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551) เป็นต้นมาประยุกต์ใช้เป็น

บรรพตฐานในการปกครองบ้านเมืองและการพัฒนาสังคมประเทศชาติ ซึ่งมีพระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญเพื่อพัฒนาประเทศชาติและเพื่อความสงบสุขของประชาชนเป็นอันมาก ตามพระราชปณิธานที่ทรงได้ประทานเป็นพระปฐมบรมราชโองการไว้ว่า “เราจักครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” (ราชกิจจานุเบกษา, 2593) โดยทรงดูแลสภานิกธังพ่อปกครองลูก ทรงเอาพระทัยใส่ในการช่วยบำบัดทุกข์และบำรุงสุขแก่พสกนิกรตลอดมา แม้ในยามที่ประเทศชาติเกิดวิกฤตปัญหา ตกอยู่ในสถานการณ์อันเลวร้ายต่าง ๆ ก็ทรงสามารถคลี่คลายลงได้ด้วยพระปรีชาสามารถบนพื้นฐานแห่งสันติธรรม ด้วยพระราชจริยาวัตรเหล่านี้ทำให้พสกนิกรชาวไทยต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นอย่างหาที่สุดมิได้ ทำให้เกิดความสงบร่มเย็นเป็นปึกแผ่นมั่นคง มีความเป็นเอกราชและอธิปไตยอย่างยั่งยืนสืบมา บนพื้นฐานแห่งวิถีชีวิตแบบไทย ๆ ซึ่งมีความเป็นเอกลักษณ์พิเศษอันเป็นที่ประทับใจของชาวนานาชาติที่ได้มาพบเห็น

พระราชกรณียกิจในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็เป็นอุดมการณ์สำคัญอย่างหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นพิษก็ถือว่าเป็นพระราชภารกิจสำคัญเร่งด่วนที่พระองค์ทรงมุ่งมั่นในการดำริคิดค้นหาวิธีการป้องกันบำบัดเยียวยาและจัดให้หมดไป พร้อม ๆ กับการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองในด้านอื่น ๆ ด้วย กล่าวคือ ทรงดำริหาแนวทางให้พสกนิกรได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ แล้วช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีสภาพดีอยู่แล้วให้คงอยู่ในสภาพเดิมต่อไป ส่วนทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมมีสภาพแย่แล้ว ก็ทรงดำริหาวิธีการในการฟื้นฟูให้มีสภาพดีขึ้นดังเดิม อนึ่ง ทรัพยากรบางอย่างที่ไม่มีหรือสูญสภาพไปแล้ว ก็ทรงดำริคิดค้นหาวิธีการส่งเสริมให้พสกนิกรและหน่วยราชการสรรสร้างให้เกิดมีขึ้น ด้วยพระแนวพระราชดำริและทฤษฎีอันชาญฉลาด อันเกิดจากพระปรีชาสามารถและพระราชประสบการณ์ที่ทรงสั่งสมมา ทำให้เกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มากมายหลายโครงการ ส่งผลให้ชุมชนตลอดทั้งประเทศชาติเกิดระบบในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ดี ทำให้บ้านเมืองน่าอยู่อาศัย เป็นเสน่ห์ให้ชาวนานาชาติหลงใหลมาท่องเที่ยวหรืออาศัยและลงทุนทำธุรกิจในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ทำให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศชาติดีขึ้นมาโดยลำดับ

ด้วยพระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพอันโดดเด่นของพระองค์ท่านดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ผู้ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกและเป็นบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าที่ได้ทรงนำพุทธธรรมมาบูรณาการใช้ในการบำเพ็ญพระราชจริยาวัตรและดำเนินพระราชกรณียกิจในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและส่งเสริมสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยอดเยี่ยม จนเป็นที่เคารพบูชาด้วยน้ำใจจริงของเหล่าพสกนิกรทั่วไป และทรงเป็นที่ยกย่อง

เชิดชูพระเกียรติของเหล่านักปราชญ์และเหล่านักขัตริย์ตลอดทั้งผู้นำจากนานาชาติโดยงานวิจัยนี้ ทำการศึกษาเฉพาะอุดมการณ์ หลักการ วิธีการในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับดิน น้ำ ป่าไม้ และอากาศ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช แล้วผสมผสานเป็นแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
2. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสาร โดยผู้วิจัยแบ่งการศึกษาในประเด็นสำคัญเป็น 3 ประเด็น คือ

ประเด็นที่ 1 ศึกษาแนวพระราชดำริในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จากหนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นที่ 2 ศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นที่ 3 บูรณาการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และนำเสนอเป็นผลสรุปต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร โดยผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวพระราชดำริในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จากข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ปกรณ์วิเสส อรรถกถา ฎีกา และข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือตำราวิชาการและเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้ววิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้โดยใช้วิธีสร้างข้อสรุป และนำเสนอเป็นแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เชิงพุทธบูรณาการ โดยการเรียบเรียงเนื้อหาที่มีประเด็นเดียวกันจากแหล่งต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว และนำมาประกอบเป็นข้อสรุปผลการวิเคราะห์ที่ได้จากขั้นตอนการศึกษาเอกสารแล้วนำมาเขียนเป็นผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ทรงมีพระราชดำริให้จัดทำโครงการต่าง ๆ ขึ้นอย่างมากมาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม สามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำริหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดินให้แก่พสกนิกรผู้ประกอบอาชีพในการทำการเกษตรโดยการศึกษาวิจัย ค้นคว้า และสรุปเป็นทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้แก้ไขปัญหาสภาพดินที่เกิดขึ้น เช่น แนวคิดทฤษฎีการแก้งดิน เพื่อแก้ปัญหาดินที่เปรี้ยวจัด ที่จังหวัดนราธิวาสและจังหวัดใกล้เคียง เมื่อครั้งเสด็จเยี่ยมพสกนิกรในภาคใต้ เมื่อปี พ.ศ. 2516 แนวคิดทฤษฎีการฟื้นฟูดินด้วยหญ้าแฝก หญ้าแฝกมีคุณสมบัติในการช่วยยึดดินไม่ให้พังทลาย ช่วยรักษาหน้าดินโดยเฉพาะที่ที่มีความลาดชัน และหญ้าแฝกยังช่วยในการกักเก็บอินทรีย์วัตถุไว้ในดินอีกด้วย แนวคิดการทำเครื่องดักหมอกจากพระราชดำริแปลงหมอกเป็นน้ำหล่อเลี้ยงต้นไม้และฟื้นฟูดิน และแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากดินอย่างคุ้มค่า อันได้แก่แนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง หลักปรัชญาเกษตรทฤษฎีใหม่ และยังมีแนวคิดทฤษฎีอื่น ๆ อีกมากมายที่พระองค์ทรงแก้ปัญหาอันเกิดจากสภาพดินที่เสื่อมโทรม

1.2 แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงมีพระราชดำริ ริเริ่มและพระราชทานพระราชดำรินั้น ๆ ให้แก่หน่วยงานหรือหน่วยราชการต่าง ๆ นำไปดำเนินโครงการ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย โดยทรงตระหนักว่า น้ำมีความสำคัญต่อสรรพชีวิต ทั้งมนุษย์ สัตว์ และธรรมชาติเป็นอย่างมาก ดังมีพระราชดำรัสว่า “น้ำคือชีวิต” ดังนั้น เพื่อทรงขจัดปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง อันจะทำให้เกษตรกรไทยเพาะปลูกพืชพันธุ์ไม้ได้ผลดี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแนวทางการทำเกษตรกรรมแบบทฤษฎีใหม่ และทรงพระวิริยะอุตสาหะคิดค้นเทคโนโลยีทำฝนหลวงเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้แก่พสกนิกร และในยามที่เกิดอุทกภัยในฤดูฝน ดังที่เกิดอยู่เป็นประจำ ด้วยพระปรีชาญาณและสายพระเนตรอันกว้างไกล ได้ทรงพระราชดำริให้ใช้เทคโนโลยีในการก่อสร้างคันกันน้ำ เขื่อน และอ่างเก็บน้ำ เพื่อเก็บกักน้ำที่มีปริมาณมากในฤดูฝนไว้ แล้วจ่ายโอนไปโดยวิธีการชลประทานในฤดูแล้ง ตัวอย่างเช่น คันกันน้ำโครงการมูเนาะ และปีเหล็ง ในจังหวัดนราธิวาส ทั้งยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างทางผันน้ำ โดยขุดเส้นทางเดินให้น้ำผันไปสู่ลำน้ำหรือทางน้ำที่ต้องการ หรือการสร้างประตูระบายน้ำ โดยทรงใช้เทคโนโลยีหรือเกณฑ์ทางวิศวกรรมที่ต้องศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดรอบคอบเพื่อให้เกิดประโยชน์ที่คุ้มค่า เช่น โครงการผันน้ำจากแม่น้ำโลก ตามที่พระราชทานพระราชดำริแก่กรมชลประทานเมื่อปี พ.ศ. 2518 เป็นต้น

1.3 แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงตระหนักว่า “ป่า” เป็นแหล่งกำเนิดของสิ่งมีชีวิต ทั้งพืชและสัตว์ ทั้งอาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค รวมทั้งเป็นที่สะสมอินทรีย์วัตถุและน้ำที่จะหล่อเลี้ยงการเกษตรด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ ป่ายังเป็นแหล่งดูดซับป้องกันมลพิษ ป้องกันหรือชะลอความรุนแรงจากภัยธรรมชาติ เช่น ลมพายุ กระแสน้ำหลาก ดินและหินพังทลาย เป็นต้น ดังนั้น พระองค์ทรงมีพระราชดำริให้รักษาป่าไม้ โดยทรงมีพระราชดำริให้จัดทำโครงการต่าง ๆ ขึ้นมากมาย เช่น โครงการปลูกป่าในที่สูง โครงการปลูกป่าต้นน้ำลำธาร โครงการปลูกป่าทดแทน พระราชดำริการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง พระราชดำริการปลูกป่าเพื่อใช้ทำฟืน พระราชดำริการปลูกป่าเปียกป้องกันไฟป่า พระราชดำริการปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก พระราชดำริเรื่องภูเขาป่า พระราชดำริเรื่องพัฒนาป่าชายเลน เป็นต้น และทรงมีพระราชดำริและโครงการอื่น ๆ อีกมากมายที่พระองค์ทรงทำเกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้

1.4 แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรอากาศ การอนุรักษ์ทางด้านสภาพอากาศของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชนั้น เป็นพระราชภารกิจที่ดำเนินไปพร้อมกับกระบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางด้านอื่น ๆ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรดิน การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ที่ทรงมุ่งเน้นดำเนินการแบบพึ่งพิงธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ และไม่ทำให้มลภาวะเป็นพิษ เหล่านี้ย่อมมีผลทำให้สภาพอากาศได้รับการบำบัดให้สะอาดบริสุทธิ์ สามารถเป็นปอดของมนุษย์ สัตว์ และพืชพันธุ์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี พระราชดำริเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรอากาศ เช่น ทรงมีพระราชดำริให้สร้างถนนพระราชดำริเพื่ออนุรักษ์สภาพอากาศในตัวเมือง เพื่อแก้ปัญหาการจราจรแออัดส่งผลให้สภาพอากาศเสื่อมโทรม โครงการถนนวงแหวนชั้นใน ถนนรัชดาภิเษก โครงการถนนวงแหวนรอบนอก ถนนกาญจนาภิเษก โครงการข่วงจตุรทิศ ตะวันตก-ตะวันออก โครงการทางคู่ขนานลอยฟ้า ถนนบรมราชชนนี โครงการจราจรตามแนวพระราชดำริเพื่อลดมลภาวะทางอากาศ เป็นต้น

2. แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้สาวกของพระองค์อาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น ให้สาวกอาศัยอยู่ในป่า อยู่ในถ้ำ อยู่โคนไม้ อยู่อย่างกินง่าย พอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ โดยสามารถสรุปสิ่งที่พระองค์ทรงตรัสสอนได้ดังนี้

2.1 หลักธรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้แก่ สันโดษ 3 สันโดษ แปลว่า ความยินดีหรือความพอใจ หมายความว่า ยินดีหรือพอใจด้วยของของตน ซึ่งตนได้มาด้วยความรู้ความสามารถและความเพียรพยายามโดยชอบธรรม ได้แก่ ความยินดีด้วยปัจจัย 4 ตามมีตามได้ และความรู้จักอิมรู้จักพอ ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมที่สร้างฐานะความเป็นอยู่ของชีวิตให้ดีขึ้น กล่าวคือ ใช้เท่าที่มี มีแล้วจึงใช้ ทำให้พอมีพอใช้ และเป็นการเติมเต็มความพร่องหรือความขาดแคลนของจิตใจ สร้างภูมิคุ้มกันมิให้ความอยากด้วยอำนาจแห่งตัณหาเข้า

ครอบงำได้อีกด้วย บุคคลผู้มีความสันโดษเชื่อว่าเป็นผู้มีทรัพย์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สนตุฏฐิปรมม ฐน” แปลความว่า ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง สามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจการงานต่าง ๆ ได้ทุกประการตามความเหมาะสม ในโครงการงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็มีความจำเป็นไม่น้อย เพราะบุคคลที่จะรักษาผลประโยชน์ของสังคมหรือส่วนรวมไว้ได้เป็นอย่างดี บุคคลนั้นจะต้องมีความสันโดษเป็นคุณธรรมประจำใจ ที่จะไม่ล่งละเมียดในทรัพย์สินของบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินส่วนรวมที่ตนเองดูแลรักษาอยู่ก็ดี หรือทรัพย์สินของบุคคลอื่นที่ตนไม่ควรจะได้โดยสุจริตและยุติธรรมก็ดี ความสันโดษนี้จะช่วยหล่อเลี้ยงอุดมการณ์แห่งความดีงามให้อยู่คู่จิตใจไปตลอด แม้จะประสบกับความยากลำบากหรืออดคัดค้านแค้นอย่างไร ก็จะไม่ก้าวภายในทรัพย์สินของรัฐบาลหรือของสังคมหรือของบุคคลอื่นเลย ทำให้เป็นนักอนุรักษ์ที่ดีงามได้อย่างมั่นคง

2.2 ทรงสั่งสอนพระภิกษุให้มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติสัมพันธ์ คือ ให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ดังที่พระองค์ทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย.....นั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่าง เธอทั้งหลายจงเพ่งพินิจอย่าประมาท อย่าได้มีความเดือดร้อนในภายหลัง นี่เป็นคำพร่ำสอนของเราแก่เธอทั้งหลาย” หรือที่ว่า “บรรพชาอาศัยเสนาสนะคือโคนต้นไม้ เธอพึงอุตสาหะในเสนาสนะคือโคนต้นไม้จนตลอดชีวิต อติเรกลาภ คือ วิหาร เรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น ถ้า” เพราะการอยู่ในสถานที่สบายเกินไป มักทำให้ประมาทและนำไปสู่ความเฉื่อยชาในการปฏิบัติ จึงนับว่าเป็นพระพุทธรูปวิธีที่แสดงให้เห็นว่าทรงวางพระองค์ต่อธรรมชาติอย่างเหมาะสม แม้แต่เวลาที่ทรงพักในเวลากลางวันหรือช่วงหลักเ็นเพื่อภาวนาพระพุทธเจ้าก็ทรงแสวงหาต้นไม้ที่มีใบดกหนา สงบเย็นแล้วทรงพักนอนอยู่เสมอ ๆ มิใช่ต้องกล่าวถึงข้อปฏิบัติอื่น ๆ ที่ทรงปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างเป็นมิตร นอกจากนี้ ยังทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกมากมาย เช่น ห้ามถ่ายของเสียลงบนของเขียว ห้ามตัดต้นไม้ทำลายป่า เป็นต้น โดยทรงกำหนดโทษไว้เท่ากับการฆ่าสัตว์เลยทีเดียว

2.3 ทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อรักษาสัตว์เลี้ยง

2.3.1 สิกขาบทที่เกี่ยวกับการทำกุกุณดิน ดังปรากฏในพระไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า วันหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากภูเขาคิซมภูฏพร้อมกับภิกษุสงฆ์ ทรงทอดพระเนตรเห็นกุกุณดินงามที่พระธนิยะกุมภการบุตรก่อสร้างขึ้นเพื่ออยู่จำพรรษาสำหรับตนเอง พระองค์ตรัสถามว่า “นั่นอะไร น่าดูน่าชม สีเหมือนแมลงค่อมทอง” ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงดำนิว่า “การกระทำของโมฆะบุรุษนั้น ไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ โฉนโมฆะบุรุษนั้นจึงขยำโคลนก่อกุกุณดินล้วนแล้ว โมฆะบุรุษนั้นชื่อว่า ไม่มีความเอ็นดู ไม่อนุเคราะห์ความไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย พวกเธอจงไปทำลายกุกุณนั้นเสีย อย่าให้เพื่อนพรหมจารีในภายหลังเบียดเบียนหมู่มสัตว์เลย ภิกษุไม่พึงทำกุกุณดินล้วน ภิกษุใด ทำต้องอาบัติทุกกุกุ

2.3.2 สิกขาบทที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ 1) ห้ามดื่มน้ำมีตัวสัตว์ มีต้นเหตุเกิดเรื่อง คือ วันหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร เขตเมืองสาวัตถี ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ร่ำยูน้ำมีสัตว์มีชีวิต ก็ยังบริโภค บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษ พวกกันเพ่งโทษ ตำหนิ โพนทะนาว่า “इनพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ร่ำยูน้ำมีสัตว์มีชีวิต ก็ยังบริโภคเล่า” ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระพุทธเจ้า ทรงให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามทราบความนั้นแล้ว ทรงดำหนิว่า “โมฆะบุรุษทั้งหลาย इनพวกเธอร่ำยูน้ำมีสัตว์มีชีวิต ก็ยังบริโภคเล่า โมฆะบุรุษทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เสื่อมใสให้เสื่อมใส หรือทำคนที่เสื่อมใสอยู่แล้วให้เสื่อมใสมยิ่งขึ้นได้เลย ฯลฯ” แล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า “ก็ ภิกษุใดร่ำยูน้ำมีสัตว์มีชีวิต ก็ยังบริโภค ต้องอาบัติปาจิตตีย์” 2) ห้ามไม่ให้ภิกษุผู้ไม่เป็นไข้ ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ บ้วนน้ำลายลงบนของเขียวและในน้ำ ภิกษุใดฝ่าฝืนต้องอาบัติทุกกฏ

2.3.3 สิกขาบทที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ 1) ภูตคาม สิกขาบทเป็นสิกขาบทที่เกี่ยวกับการตัดต้นไม้ทำลายป่า สิกขาบทนี้มีสาเหตุมาจากภิกษุชาวเมืองอาฬวีทำการก่อสร้างวิหาร จึงได้ตัดต้นไม้ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของเทวดา ทั้งที่เทวดามาขอร้องก็ไม่หยุด ได้ตัดถูกแขนของลูกเทวดาขาด เทวดาจะฆ่าภิกษุ แต่ก็กลัวบาปและกลัวเทวทัณฑ์จากเหล่าเทวดาอื่น ๆ จึงไปกราบทูลความทุกข์ของตนให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบถามหาสาเหตุ เมื่อภิกษุนั้นยอมรับว่าได้ทำเช่นนั้นจริง พระองค์ก็ทรงติเตียนการกระทำ และทรงแสดงอาณิสสแห่งการไม่กระทำเช่นนั้น แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามว่า ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพรากภูตคาม 2) สิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุก่อไฟผิง การก่อไฟนับว่าเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดไฟไหม้ป่าซึ่งเป็นปัญหาที่แก้ไม่ตกในปัจจุบัน ไฟป่าได้สร้างความเสียหายอย่างร้ายแรงมาก เพราะได้ทำลายทุกอย่างของระบบนิเวศวิทยา สิกขาบทข้อนี้เป็นการช่วยอนุรักษ์ป่าไม้และยังช่วยป้องกันการเกิดมลพิษทางอากาศอีกด้วย

2.3.4 สิกขาบทที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรอากาศ สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แต่ละข้อล้วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุขุดดิน ตัดต้นไม้ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะลงบนของเขียวและลงในแม่น้ำลำคลอง สิกขาบทเหล่านี้ได้สร้างจิตสำนึกให้แก่บรรพชิตและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชาวบ้านในเรื่องการรักษาสภาพอากาศและสิ่งแวดล้อม สิกขาบทที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรอากาศ เช่น ห้ามไม่ให้พระภิกษุก่อไฟ “ภิกษุใด ต้องการผิงไฟ ก่อเองก็ดี หรือใช้ให้ผู้อื่นก่อก็ดี ต้องอาบัติปาจิตตีย์” ห้ามไม่ให้ภิกษุทิ้งเศษอาหารลงในละแวกบ้าน ภิกษุจะต้องฝึกเป็นนิสัยให้เป็นผู้รักความสะอาด การทิ้งเศษอาหารไม่เป็นที่ยอมทำให้เกิดปัญหาหลายอย่างตามมา เช่น เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคและส่อถึงนิสัยของคนผู้ทิ้ง ประชาชนในสมัยนั้น

ต่างก็ประณามการกระทำของภิกษุ พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นประโยชน์ทั้งทางด้านศาสนา สังคม และสภาพแวดล้อม จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ให้ภิกษุทั้งหลายประพฤติปฏิบัติเพื่อความดีงามแห่งคณะสงฆ์และเพื่อความสะอาดของบ้านเมือง

3. วิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระราชปณิธานที่จะทรงครองแผ่นดินโดยธรรม ดังพระปฐมบรมราชโองการที่ทรงประทานไว้ในพระราชพิธีราชาภิเษก เมื่อวันอาทิตย์ที่ 5 พฤษภาคม พุทธศักราช 2489 ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 6 ปีจอ นั้นว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ทรงเป็นพุทธมามกะ คือ ทรงยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางบำเพ็ญพระราชจริยาวัตรและปฏิบัติพระราชกรณียกิจในการปกครองบ้านเมือง และทรงเป็นองค์ครุศาสนูปถัมภกแก่ทุกศาสนาในพระราชอาณาจักร ตามเยี่ยงอย่างบุรพพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตและเหล่าพระธรรมิกราชทั้งหลายแต่โบราณกาลมา โดยทรงยึดถือหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเรื่อยมาตลอดพระชนม์ชีพ แม้ในงานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็เช่นเดียวกัน พระองค์ก็ได้ทรงเลือกใช้หลักพุทธธรรมเหล่านั้นมาใช้ในการส่งเสริมพระราชจริยาวัตรให้เป็นแบบอย่างที่ดีในกาบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ กล่าว คือ

3.1 ทรงใช้หลักอริยสัจ 4 เป็นโครงสร้างของงาน ทรงมองงาน คือ สิ่งแวดล้อมทั้งหลายเป็นวัฏฏะ ทุกข์ ซึ่งจัดเป็นวัฏฏะปัญหาที่จะต้องทรงแก้ไข หรือเป็นตัวงานที่จะต้องทรงอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทรงมองสาเหตุของความทุกข์ยากหรือปัญหาเป็นวัฏฏะ สมุทัย คือ เป็นสิ่งที่จะต้องกำจัดออกไปและป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำซ้อนทับถม โดยทรงมองว่า สิ่งที่เป็นปัญหาทุกอย่างย่อมมีตัวต้นเหตุหรือสาเหตุที่ทำให้เกิดขึ้นเสมอ ปัญหาของสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมหรือล่มสลายก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีต้นเหตุหรือสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการตามบริบทของสิ่งแวดล้อมและบริบทของสังคมที่อยู่ใกล้เคียง ทรงมองความสุขสันติของประชาชนและความเจริญก้าวหน้าอย่างมีเอกภาพของประเทศชาติเป็นวัฏฏะ นิโรธ คือ ความดับแห่งทุกข์ ซึ่งได้แก่สภาพที่ไร้ปัญหา โดยทรงตั้งสมมติฐานว่า เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ก็ต้องมีสภาวะที่ไร้ปัญหา ซึ่งเป็นสภาวะที่ตรงกันข้ามกับปัญหานั้นอยู่อย่างแน่นอน ทรงมองข้อปฏิบัติหรือแนวทางที่จะดำเนินไปสู่ความดับแห่งทุกข์เป็นวัฏฏะ มรรค คือ วิธีการในการแก้ไขปัญหาก็ถูกต้อง อันจะนำไปสู่ประเทศชาติและอาณาประชาราษฎร์ไปสู่สภาวะที่ไร้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและแท้จริง

3.2 ทรงถือราชสังคหวัตถุ 5 เป็นอุดมการณ์ในการทำงาน ได้แก่ สัสสมะระ ทรงฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร อันเป็นรากฐานของการดำรงชีพ หรือเป็นปากท้องของประเทศชาติ ปุริสเมระ ทรงฉลาดในการส่งเสริมข้าราชการบริพารและข้าราชการทุกหน่วยงาน ตลอดถึงพสกนิกรที่ตั้งใจประกอบอาชีพสุจริตให้ได้ทำกิจการงานในฐานะที่สมควร สัมมาปาสะ ทรงฉลาดในการผูกผสานรวมใจประชาชน ด้วยการส่งเสริมอาชีพ

เช่น ให้คนจูงยืมทุนไปสร้างตัวในกสิกรรม พาณิชยกรรม หรือการศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น วาจาเปยะ หรือ วาจาเปยยะ ทรงมีพระราชดำรัสอันดุดีมีน้ำใจ ทรงฉลาดในการสนทนา ปราศรัย ด้วยพระราชดำรัสอันไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ในทาง สัมผัสสามัคคีในการอยู่ร่วมกันในสังคม นิรักคหะ หรือ สัพพเมธะ ทรงแผ่พระบารมีธรรม ไปในพสกนิกรที่อยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารทั่วไป ด้วยการทรงบำบัติทุกขอันเป็นศัตถุร้าย กาลของบ้านเมือง และทรงบำรุงสุขอันเป็นคุณมหาบุญอันศักดิ์สิทธิ์ที่จะผูกมิตรไมตรีและยึดเหนี่ยวน้ำใจของพสกนิกรและมิตรประเทศไว้ได้อย่างเหนียวแน่นมั่นคง

3.3 ทรงถือความสันโดษ 3 เป็นหลักการในการดำเนินงาน ทรงประยุกต์ใช้หลักความสันโดษ 3 ประการ มาเป็นหลักการในการบำเพ็ญพระราชจริยาวัตรในทางงามเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พสกนิกร ด้วยการทรงยินดีพอใจในเครื่องใช้สอยและเครื่องเสวยแต่พอประมาณ ด้วยความประหยัสมัธยัสถ์และทรงใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่าถึงที่สุด ตลอดทั้งทรงนำสิ่งที่บุคคลอื่นทิ้งแล้วมาแปรสภาพใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม

3.4 ทรงยึดมรรคมืองค์ 8 หรือหลักไตรสิกขา เป็นวิธีการในการขับเคลื่อนพระราชกรณียกิจ

3.5 ทรงยึดหลักสาราณียธรรม 6 เป็นภูมิคุ้มกันที่ดี หลักสาราณียธรรม คือ หลักธรรมสำหรับผูกมิตรไมตรีต่อกัน ทำให้เกิดความรักความสามัคคีกัน ด้วยการสร้างความรู้สึกแห่งไมตรีจิตต่อกัน

อภิปรายผล

1. แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ จึงทรงโปรดให้มีการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน ทรงมีโครงการแก้มลิงดิน แก้ปัญหาดินเปรี้ยว โครงการปลูกหญ้าแฝกเพื่อแก้ปัญหาดินพังทลาย ดินไม่มีความชุ่มชื้น ดินขาดสารอาหาร เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับการแก้ปัญหาภัยแล้ง โดยให้จัดทำโครงการฝนหลวง ทรงให้สร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ ฝายชะลอน้ำ และให้จัดทำชลประทาน หรือแก้ปัญหาน้ำท่วม เช่น โครงการแก้มลิง และแก้ปัญหาน้ำเสียในกรุงเทพมหานคร และโครงการอื่น ๆ อีกมากมาย เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทรงจัดให้มีการปลูกป่าทดแทน เพราะหลังจากที่พระองค์เสด็จเยี่ยมพสกนิกรในพื้นที่ต่าง ๆ พบว่า ป่าไม้ในประเทศไทย เริ่มมีการเสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก ตัวอย่างเช่น การถางป่าเพื่อใช้ในการทำการเกษตร จนกลายเป็นภูเขาหัวโล้นอย่างเห็นในปัจจุบัน เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรอากาศ และสิ่งแวดล้อม ทรงให้มีการสร้างถนนเพื่อลดปัญหาการติดขัดในกรุงเทพมหานคร เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของมรกต กำแพงเพชรและ

สวรรยา ธรรมอภิพล ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ผลการวิจัยพบว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทรงเล็งเห็นถึง ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จึงทรงให้มีการดำเนินโครงการอันเนื่องพระราชดำริ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองภูมิพลวิทยาเขตที่มีชีวิตทรงเน้นงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพ สิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของดิน น้ำ ป่าไม้ อาชีพ และพลังงานทดแทน โดย โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ นั้นจะมีแนวทางเป็นไปตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ เพื่อการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ของประเทศพร้อม ๆ ไปด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (มรกต กำแพงเพชรและสวรรยา ธรรมอภิพล, 2560)

2. แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพระพุทธศาสนา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบธรรมชาติเหมือนมิตร ดังมีพุทธพจน์ ตรัสรับรองไว้ว่า “บุคคลนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของตนไม่ได้ ไม่พึงหวัตรานกของตนไม้นั้น เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม” จะเห็นได้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก ทรงสั่งสอนให้พระภิกษุใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย สันโดษ ยินดีในสิ่งที่ตนมี ไม่ใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย และทรงบัญญัติเป็นสิกขาบทห้ามภิกษุ ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเช่น ห้ามภิกษุตัดต้นไม้ ห้ามพระภิกษุก่อไฟ ห้ามพระภิกษุถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ ห้ามภิกษุขุดดิน เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประพนธ์ ศุภษร ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “พระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” โดยสรุปว่า พระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นการเน้นย้ำให้พระสงฆ์มองเห็นสาระสำคัญของพระวินัยแต่ละข้อที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้พระสงฆ์ได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องประยุกต์พระวินัยมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเน้นให้ศึกษาปริบทของสังคมสมัยพุทธกาลแล้วนำมาเปรียบเทียบกับสังคมสมัยปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าและพระสาวกล้วนใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ไม่ทำลายระบบนิเวศวิทยา ทั้งยังทรงบัญญัติพระวินัยให้เกื้อกูลต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย ประชาชนเองต่างก็มองเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีความเชื่อว่าแผ่นดินและต้นไม้มีชีวิต ใครทำลายจะต้องถูกครหาหรือถูกลงโทษ ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายไปเป็นอันมาก จนเกิดวิกฤตการณ์สภาวะแวดล้อมเป็นพิษทั่วโลก ทำให้กลุ่มนักอนุรักษ์ธรรมชาติต้องรีบออกมารณรงค์เรื่องนี้เป็นการใหญ่ โดยได้แสดงสรุปประโยชน์ของพระวินัยที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ว่า พระวินัยเป็นกฎระเบียบที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นสังคมตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนในด้านการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือย ฉันทนน้อย นอนน้อย แต่ทำงานเพื่อสังคมมาก และในขณะเดียวกันก็เป็นการจัดระเบียบสังคมสงฆ์ให้

สอดคล้องสัมพันธ์กับกฎของธรรมชาติและสภาพแวดล้อมด้วย ดังนั้น การที่พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยจึงเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปด้วย ทั้งปฏิบัติตนให้บรรลุคุณธรรมด้วย จึงได้ประโยชน์ทั้ง 2 ทาง (ประพันธ์ ศุภสร, 2561)

3. แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงนำหลักธรรมมาใช้เป็นเครื่องยึดครองในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม หลักธรรมที่พระองค์ทรงนำมาใช้ได้แก่ หลักอริยสัจ 4 หลักราชสังคหวัตถุ 5 หลักสันโดษ 3 หลักมรรคมืองค์ 8 หรือหลักไตรสิกขา และหลักสาราณียธรรม 6 สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิทย์ ภาณุจารี และลัดดา ผลวัฒนะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับธรรมาภิบาลแนวพุทธ ผลการวิจัยพบว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงใช้หลักธรรมาภิบาลแนวพุทธในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้านต่าง ๆ ทั้งสำหรับประพุดิปฏิบัติด้วยพระองค์เองและสำหรับการปกครองบ้านเมือง พระองค์ในพระราชสถานะที่เป็นพุทธมามกะตามรัฐธรรมนูญ ทรงยึดหลักธรรมาภิบาลแนวพุทธ กล่าวคือ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองหรือผู้บริหารเป็นหลักในการประพุดิปฏิบัติ หลักธรรมาภิบาลที่ทรงใช้เป็นหลักนั้น มีทั้งที่ทรงใช้สำหรับการประพุดิปฏิบัติด้วยพระองค์เอง และทรงใช้เพื่อการปกครองบ้านเมือง ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก อาทิ ทศพิธราชธรรม 10, มรรค 8, จักรวรรดิวัตร 12, ราชสังคหวัตถุ 5, พรหมวิหาร 4, อธิปไตย 3, สันโดษ 3, อกติ 4, และอภิธานียธรรม 7 เป็นต้น (สุวิทย์ ภาณุจารี และลัดดา ผลวัฒนะ, 2559) พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงใช้หลักธรรมโดยเฉพาะหลักธรรม ราชหลักราชสังคหวัตถุ 5 ข้อธรรมที่ 1 คือ สัสสมณะ หมายถึง ทรงฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร เช่น ทรงสร้างศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา ในอดีตก่อนที่มีโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน สภาพแวดล้อมโดยรอบ เสื่อมโทรม แห้งแล้ง ดินแตกระแหง ไม่สามารถประกอบอาชีพอะไรได้เลย แม้แต่ปลูกมันสำปะหลัง ยังไม่ได้ผลผลิต ชาวบ้านจึงร่วมกันน้อมเกล้าถวายที่ดิน จำนวน 264 ไร่ แต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และพระองค์ทรงมีพระราชดำริให้พัฒนาพื้นที่แห่งนี้ โดยการใช้การปรับปรุงดินด้วยปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และหญ้าแฝก ทำให้สภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น ปัจจุบันมีอ่างเก็บน้ำ ลานกางเต็นท์ รวมถึงมีบ้านพักไว้คอยรองรับนักท่องเที่ยวเป็นหลักในการพัฒนาประเทศ นี่เป็นเพียงตัวอย่างของพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ยังมีโครงการอีกมากมายที่พระองค์ทรงมีการศึกษาทดลองด้วยพระองค์เอง และรับสั่งให้ข้าราชการบริหารการศึกษาทดลอง โดยพระองค์เป็นผู้ติดตามดูแล โดยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รวมทั้งสิ้น 4,741 โครงการ แบ่งเป็นด้าน

แหล่งน้ำ 1,255 โครงการ, ด้านการเกษตร 47 โครงการ, ด้านสิ่งแวดล้อม 63 โครงการ, ด้านส่งเสริมอาชีพ 89 โครงการ, ด้านสาธารณสุข 15 โครงการ, ด้านคมนาคม/สื่อสาร 23 โครงการ ด้านสวัสดิการสังคม/การศึกษา 203 โครงการ, ด้านบูรณาการ 105 โครงการ (คณะกรรมการ กปร., 2561) โครงการทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วนี้ คงเป็นเครื่องยืนยันดังพระปฐมบรมราชโองการ ที่ทรงประทานไว้ในพระราชพิธีราชาภิเษกฯว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรง เป็นบุคคลผู้น้อมนำหลักธรรมมาใช้ในการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง

สรุป

แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงดำเนินการโดยใช้หลักธรรมเป็นหลักในการอนุรักษ์และส่งเสริมฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาบ้านเมืองในบริบทต่าง ๆ อันเป็นองค์ประกอบรวมของความเป็นชาติ ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ ดิน น้ำ ป่าไม้ และอากาศ ซึ่งเป็นประดุจชีวิตและลมหายใจของมวลมนุษยชาติและสรรพสัตว์ อีกทั้งพืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ อันเป็นประดุจเลือดเนื้อของประเทศชาติ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพของมวลมนุษยชาติ สรรพสัตว์ กล่าวคือ เป็นที่ก่อเกิดแห่งพืชพันธุ์ธัญญาหารอันเป็นสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่คอยโอบอุ้มมวลมนุษยชาติและสรรพสัตว์ให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างสมดุล และเป็นแหล่งอาศัยเลี้ยงชีพอันเปรียบประดุจปากท้องของพสกนิกรด้วย พระองค์ท่านได้ทรงดำริหาแนวทางและดำเนินการในการดำรงรักษาและปรับปรุงฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมธรรมชาติเหล่านี้มาโดยตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ เพื่ออนุรักษ์สิ่งที่มีสภาพดีอยู่แล้ว ให้คงสภาพอยู่อย่างเดิม สิ่งเสื่อมโทรมก็ทรงปรับปรุงฟื้นฟูให้ดีขึ้น ส่วนที่เกิดปัญหาวิกฤติซึ่งพสกนิกรและสรรพชีวิตไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ หรือเกิดปัญหาวิกฤติอย่างหนัก จนบรรดาสัตว์และพืชไม่สามารถอาศัยดำรงชีพอยู่ได้ ก็ทรงพระราชดำริหาแนวทางแก้ไขและฟื้นฟูให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์กรพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะมหาเถรสมาคม ซึ่งถือว่าเป็นองค์กรหลักที่เป็นศูนย์กลางในการบริหารคณะสงฆ์ ควรจัดระบบการศึกษาให้พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนที่สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาให้ได้ทำการศึกษาวิจัยหลักธรรมวินัยอย่างเป็นรูปแบบตามหลักของการวิจัยที่มาตรฐาน เพื่อให้พุทธบริษัทได้มีพัฒนาการทางการศึกษาในเชิงลึก ซึ่งเป็นพัฒนาการทางด้านสติปัญญาให้รอบรู้ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแบบเจาะลึกอย่างแท้จริง มิใช่เป็นการศึกษาแบบที่เน้นการจำเพื่อสอบผ่านอย่างเดียว แต่ไม่มีความรู้

ความเข้าใจในเชิงลึกของหลักธรรมนั้น ๆ อย่างถูกต้องเลย เพราะไม่สามารถทำให้เข้าถึงความเป็นพุทธที่สมบูรณ์แบบได้ กล่าวคือ ยังมีความประหลาดพิสดารในด้านต่าง ๆ แม้กระทั่งการสอบธรรมะ ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ โดยผู้วิจัยเห็นว่า ถ้าผู้ศึกษาได้เข้าใจหลักธรรมในเชิงลึกด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างลึกซึ้ง ก็จะทำให้เข้าถึงความเป็นพุทธอย่างสมบูรณ์แบบ อันนำไปสู่สันติภาพตามพุทธวิธีได้อย่างแท้จริง ซึ่งจะเป็นทางรอดแห่งพระพุทธศาสนาต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

งานวิจัยนี้ แม้ว่าอาจจะไม่ใช่เป็นผลการวิจัยที่สมบูรณ์แบบเท่าที่ควร แต่ก็ถือว่าได้เก็บรวบรวมสาระสำคัญแห่งหลักพระธรรมวินัยและพุทธวิธีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาเอกของโลกและแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมาเรียบเรียงจัดเป็นระบบแล้วบูรณาการให้เกิดเป็นแนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนต่อไป เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอผลการวิจัยนี้ให้ผู้นำสังคมในทุกระดับชั้นและประชาชนทั่วไปได้พิจารณาเลือกสรรตามความเหมาะสมและนำไปใช้ประพฤติดำเนินปฏิบัติเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญและสันติสุขแก่สังคมต่อไป

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ท่านที่จะทำการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการครั้งต่อไป ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องดังต่อไปนี้

3.1 แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการของพระสาวก [เฉพาะรูปหรือโดยรวม]

3.2 แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการของอุบาสกหรืออุบาสิกา

3.3 แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการของผู้นำเชิงพุทธในระดับต่าง ๆ (กล่าวหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด หรือรัฐบาล)

3.4 บทบาทของพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการ

3.5 บทบาทของวัดในพระพุทธศาสนาในฐานะศูนย์กลางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการ กปร. (2561). โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. เรียกใช้เมื่อ 3 กุมภาพันธ์

2561 จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ>

ประพันธ์ ศุภสร. (2561). พระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. เรียกใช้เมื่อ 17 มิถุนายน 2561

จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/427>

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด .
- มรกต กำแพงเพชรและสวรรยา ธรรมอภิพล. (2560). หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนายั่งยืนตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. วารสารธุรกิจปริทัศน์, 9(2), 192-201.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2593). พระราชพิธีบรมราชาภิเษก ระหว่างวันที่ 4-8 พฤษภาคม พุทธศักราช 2493. เรียกใช้เมื่อ 22 กรกฎาคม 2561 จาก https://th.wikipedia.org/wiki/พระราชพิธีบรมราชาภิเษก_พุทธศักราช_2493
- ว.วชิรเมธี. (2555). อหิงสาคติสู่สันติภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 1) . กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 31). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด.
- สุวิทย์ ภาณุจारी และลัดดา ผลวัฒนะ. (2559). พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชกับธรรมาภิบาลแนวพุทธ. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 7(1), 135-148.
- อัมภา พิชิตการค้าและอาจารย์พระสัทธัมมโชติกะ อัมมาจริยะ. (2537). ผู้ปรารถนาพระปัญญาธิกสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้วางรากฐานหลักสูตรการเรียนการสอนพระอภิธรรมในประเทศไทย (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.